

Veress László tevékenysége Törökországban, az előzetes fegyverszüneti egyezmény, illetve annak következményei

A kiugrásra kész Kállay Miklós miniszterelnök és bizalmi köre, több sikertelen kísérlet után, aminek célja Magyarország háborúból való kilépése volt, illetve amiket értelmiségi és újságíró magyar kiküldöttek próbáltak megkezdeni Európa semleges államaiban, sor került egy hivatalos diplomata, Veress László kiküldésére is. Mint hivatalos diplomata, Veress alkalmas volt arra, hogy a tárgyalásokat hivatalos szintre emelje, ezt jól mutatja, hogy elődei mind Isztambulban tárgyaltak az SOE (Special Operations Executive – Különleges Hadműveletek Bizottsága) tisztjeivel, míg ő, a kezdeti tárgyalásoktól eltekintve, amik szintén Isztambulban folytak, Ankarában vehette fel a kapcsolatot Sterndale Bennett személyével, aki ekkor az ankarai angol nagykövetség követi rangú diplomatája volt.

Veress László és Újváry Dezső tisztában voltak azzal, hogy a magyar kiugrással kapcsolatos tárgyalások megkezdésének alapvető formulája a feltétel nélküli megadás elfogadása. Viszont ezzel kapcsolatban a magyar kormánycsoport álláspontja egyértelmű volt: megadásról szó sem lehet, ameddig az angol–amerikai csapatok meg nem érkeznek a magyar határokhoz, vagy legalábbis meg nem közelítik azokat. A német megszállástól való félelem tükrében a magyar kormánycsoport hozzáállása helytálló.

(Veress László kiküldetése) Veress Lászlóra azért esett a választás a tárgyalások folytatása és hivatalos szintre emelése szempontjából, mert hivatalos diplomáciai ranggal rendelkezett, bár nem magassal. Megfelelő ürüggyel utazhatott ki, és emellett egy magas rangú diplomata kiküldése feltűnt volna a németeknek.¹ Az ürüggyel Veress, miszerint a szmirnai nemzetközi vásár magyar kiállításának megnyitására megy a kiállítandó anyagokkal,² könnyen megkapta a jugoszláviai átutazó vízumot a németektől.³ Meglehetősen körülményes vonatúton, Románián és Bulgárián keresztül jutott el Isztambulba.⁴

Veress László, aki a Külügyminisztérium sajtóosztályának beosztottja volt,⁵ útjára 1943 júliusában került sor, amikor Morgan őrnaggyal és Pálóczi-Horváth Györggyel bocsátkozott tárgyalásokba, kiküldésének célja pedig a tartós és szilárd kapcsolatok kiépítése volt a britekkel.⁶ Isztambulban az ott tartózkodó Frey András elvitte Pálóczi-Horváth Györgyhez, aki azonnal bemutatta Morgan őrnagynak, aki megnyugtatta: „*jó helyen van, a vonal hivatalos.*”⁷ A tárgyalások során Veress tapogatózott, a magyar kormány helyzetét próbálta felvázolni tárgyaló partnereinek, miszerint a németek kezükben tartják az országot, a nyilas mozgalom igencsak erős, a katonai kar nagy része nyilasokból áll, illetve, hogy a vezető réteg irtózik bármilyen kockázat vállalásától⁸. Hangoztatta, hogy szerinte a „népi erőkre” nem lehet számítani, mivel a modern fegyverek mellett minden „népi felkelés” kilátástalan eredménnyel járna, mert csak a magyar kormánynak van esélye arra, hogy a hadsereg egy részét a németek ellen fordítsa.⁹

Morgan őrnagy megelégedett Magyarország átállási szándékának egyszerű bejelentésével, illetve megismételte, amit korábban Ullein-Reviczkynek és Freynek ajánlottak, miszerint két vezérkari tisztet küldjenek Isztambulba, valamint, hogy információk átvételére Pálóczi-Horváth van kijelölve.¹⁰

A tárgyalások befejeztével Veress egyedül maradt Pálóczi-Horváthtal, aminek eredménye a magyar helyzetről való panaszkodás lett. Veress kijelentette, hogy bármilyen angol haderő jó lenne a magyar határnál, mert akkor a magyarok felajánlanák az addig annyira sürgetett feltétel nélküli megadást. Panaszkodott arra is, hogy a magyar kormány a feltétel nélküli megadást nem hajlandó felajánlani tárgyalási alpnak a szövetségeseknek, és szó sem lehet feltétel nélküli megadásról, amíg angol–amerikai csapatok el nem érik a magyar határt, vagy közel nincsenek.¹¹ Pálóczi-Horváth válaszában kifejtette, ezzel végeredményében nem kell várni addig, amíg angol, illetve szövetséges csapatok érnek a magyar határhoz. *„Dálnoki Veressre ez igen nagy hatással volt és ismételten megkérdezte, hogy fel lehetne-e ajánlani akár abban a pillanatban a feltétel nélküli megadást, amelyet adott időig konspiratív kezelnének a szövetségesek. Az igenlő válasz után Dálnoki igen boldognak mutatkozott és csak azt kérte, hogy a feltétel nélküli megadás elfogadására vonatkozó kijelentést szeretné felelős angol funkcionárius szájából is hallani. Ez meg is történt és Dálnoki Veress visszautazott.”*¹²

A feltétel nélküli megadás dilemmáját Pálóczi-Horváth által ismertetett párbeszédből kivehető javaslat oldotta meg. Eszerint mód van arra, hogy a feltétel nélküli megadást csak akkor hozzák nyilvánosságra, amikor annak végrehajtására lehetőség nyílik.

Az angolok feltételétől, miszerint küldjenek ki két katonatisztet tárgyalni, Kállay miniszterelnök mereven elzárkózott, így a tárgyalások meg is szakadtak. Az okokat, amik meghiúsították a két katonatiszt kiküldését, Kállay visszaemlékezése alapján ismertetem. A katonatisztek kiküldése láthatóan csak a katonai kapcsolatfelvételt volt hivatott előrébb mozdítani, és Kállay szerint egyáltalán nem szolgálta azoknak a tárgyalásoknak előre vitelét, amiért ajánlatukat megtették a brit és amerikai kormányoknak.¹³ A legtöbb problémát mégis Kállay szemében Pálóczi-Horváth György jelentette, aki szerinte moszkvai ügynök volt, nem hivatalos diplomata, és mint civillel, katonatisztek nem is tudtak volna miről tárgyalni. Itt egy nagyobb ellentmondás figyelhető meg Kállay visszaemlékezésében, mert bár láthatóan ellenezte a katonatisztek kiküldését tárgyalni, és visszaemlékezése szerint Szombathelyi Ferenc vezérkari főnök teljesen elzárkózott attól, hogy katonatisztek tárgyaljanak egy „civillel”,¹⁴ mégis Szombathelyi kijelölte az illetékes tisztet Tömösy Jenő alezredes¹⁵ személyében.¹⁶ Tömösy Jenő kiutazását az akkor már Szombathelyivel szemben teljesen bizalmatlanná vált Kállay Miklós elutasította.¹⁷

Frey András szóvá tette Pálóczi-Horváth „egyik angol főnökének” (valószínűleg Morgan őrnagynak) a magyar kormánycsoport Pálóczi-Horváth körül adódó problémáit, *„aki azt felelte rá, hogy politikai szempontból talán igaza van, ő azonban nem politikus, neki az a dolga, hogy minél több zavart okozzon az ellenség háta mögött. Effajta munkában, mondta, úriemberekre nem számíthat, azok nem akarják, de nem is tudnák őt segíteni, nem lévén tapasztalatuk a földalatti munkában, a kalandos vállalkozásokban. A forradalmár hajlandóságú emberek azonban szívesen állnak a szolgálatára, az ilyeneket fűtik a politikai szenvedélyek, ami erre a munkára különösen alkalmassá teszi őket.”*¹⁸

Ezzel tulajdonképpen el is dőlt a dolog; mivel hivatalos kapcsolatfelvételre nem volt lehetőség, csak „földalatti” szervek által, az SOE útján, nem volt más megoldás, mint folytatni a tárgyalásokat. Pálóczi-Horváthot elmozdítani nem tudták, mivel ő volt a magyar referens, előzőleg pedig már bemutatásra került, milyen szellemiségű munkatársak dolgoztak az SOE keretein belül. Mindenesetre én egy fontos oknak hozzátenném, amiért a két katonatiszt kiküldése nem történt meg, hogy a németek szemében biztos feltűnt volna két magas rangú katonatiszt kiküldése Törökországba. Ezzel tulajdonképpen, véleményem szerint, a német megszállás előbb történt volna meg.

Kállay terve az volt, hogy folyamatosan vonja vissza az orosz frontról a magyar hadsereget, ami katonai demonstrálás céljából segít a németeknek a balkáni megszállásban, olyan övezetekben, ahol Mihajlovics tábornok csapataival, később pedig az angol–amerikai partraszálló egységekkel sikerül majd kapcsolatot teremteni. Idővel azonban nyilvánvalóvá vált, hogy nem sikerül az oroszok előrenyomulását lelassítani a német csapatoknak, így új tervekre volt szükség. Kovács Imre szerint az egyik feltételezés azon alapult, miszerint az egyik komolyabb vereség megdönti a jelenlegi rezsimit Németországban, és kompromisszumos békére kerül sor. A másik feltételezés szerint pedig az volt, hogy a britek, egyensúlypolitikájukhoz híven, nem engedik át Közép-Európát a szovjeteknek¹⁹, ha ezek egyike sem valósul meg, akkor egy hadsereg a Kárpátok vonalán feltartóztathatja a szovjet erőket, akik közvetlen Németország irányába nyomulnának előre, majd a németek felett aratott győzelmük után ki lehet velük egyezni.²⁰ Mindenesetre Kállay nem számolt az átkarolással, Titóval, a jelentős szovjet erőkkal, amiket feltartani nem lehet.

A hadi helyzet ekkor jelentősen módosult, és a magyar kiugrás nem érdekelte a briteket, ezért ultimátumot küldtek Kállaynak, miszerint ha augusztus közepéig nem teljesíti kívánságait, a tapogatózó megbeszéléseket a maguk részéről befejezettnek tekintik. Kovács Imre szerint Kállay nem remélt sokat az isztambuli vonaltól, de addig nem akarta azt a részt feladni, amíg nem sikerül egy új vonalat kiépíteni Svájcban keresztül az amerikaiak felé.²¹ Ezért Veress Lászlót gyorsan visszaküldték Isztambulba.

A Kállay-kormányban jelentős változást eredményezett Mussolini bukása, ami után a magyar kormány elhatározta, a béketapogatózást hivatalos útra viszik.²² Kállay ezért 1943 augusztusában hozzájárult, hogy jelöljenek ki egy vezérkari tisztelet az isztambuli tárgyalások folytatására, illetve, hogy hatalmazzák fel Veress, folytassa tárgyalásait a brit kormány megbízottaival a kapcsolatok szorosabbá tétele érdekében. A külügyminisztérium utasította Veress, közölje Isztambulba, mielőtt a katonai szakértőt kiküldik, hogy a magyar kormány szeretné tudni, milyen kérdések kerülnek tárgyalásra, mivel lehetőségeit a németek ellenőrzése mellett a hazai ötödik hadosztály befolyása is korlátozza.²³

Veress László, miután augusztus 7-én megérkezett, közölte Isztambulban, hogy egy csoport nevében beszél, ami a miniszterelnökből (Kállay Miklós), a belügyminiszterből (Keresztes-Fischer Ferenc), a vezérkar főnökéből (Szombathelyi Ferenc) és a külügyminisztérium politikai osztályának vezetőjéből (Ullein-Reviczky Antal) áll. Ez a csoport tájékoztatni kívánja a szövetségeseket, miszerint Magyarország elfogadja a feltétel nélküli megadás elvét, illetve mindent megtesz annak mielőbbi megvalósítása érdekében.²⁴ Veress ígéretet tett, miszerint közlést, miszerint a Kállay-kormány felajánlja az angol kormány közvetítésével a szövetségeseknek Magyarország feltétel nélküli megadását, rövidesen a Kállay-kormány írásban elfogja juttatni Isztambulba.²⁵

Veress László meg volt győződve arról, hogy Magyarország helyzetén csak a feltétel nélküli megadás segíthet, ezért vállalta a kezdeményezés kockázatát, és Újváry Dezsővel közösen fogalmazta meg a szövetségesek számára a magyar kormány közlését. Veress azon szándékáról, miszerint bejelenti a szövetségeseknek Magyarország feltétel nélküli megadását, informálta a budapesti külügyminisztériumot is, Budapestről pedig megkapta a felhatalmazást egy rejtjeles táviratban, ami szerint „Vásárolja meg a Times elveszett számait”.²⁶

De tett egy teljesíthetetlen ígéretet is; azt állította, hogy a magyar hadsereg felkészült az ország határainak védelmére a németek ellen, emellett a szövetségesek rendelkezésére bocsátja repülőtereit, más katonai berendezéseit.²⁷ Minden vonatkozásban együttműködik a szövetségesekkel annak érdekében, hogy az ország megszállását megkönnyítse a

szövetségesek által.²⁸ Hogy a Veress által tett ígérek a feltétel nélküli megadáson felül nem a magyar kormánycsoport nevében történt, Kállay Miklós és Kovács Imre visszaemlékezése is igazolja, akik szerint itt csupán annak, a már többször említett, üzenetnek átadásáról esett szó, miszerint Magyarország megadja magát a szövetségeseknek, amint az angol–amerikai csapatok elérik az ország határát.²⁹

Veress állításait Újváry Dezső magyar konzul hivatalosan is megerősítette.³⁰ Az ügyről táviratban történt jelentés, amit Londonba és Ankarába juttattak el az illetékes SOE-tisztek. A brit külügyminisztérium válaszában kifejtette, hogy a Veress által tett ajánlatot meg kell erősíteni és hitelesíteni. Ennek módja, hogy a lisszaboni magyar követ felkeresi a lisszaboni angol nagykövetet, ismételje meg szó szerint a közlést, továbbá közölje, hogy a magyar kormány Veress Lászlót bízta meg a tárgyalással. Veress erről rejtjeles sürgönyt küldött Budapestre, néhány napon belül pedig a magyar követ megerősítette és hitelesítette Veress állításait Lisszabonban.³¹

Így az üzenetet továbbították Sir Hugh Knatchbull-Hugessennek, aki ekkor Anglia ankarai nagykövete volt, és aki ismertette a Foreign Office-szal. Sir Knatchbull-Hugessen felhatalmazást kapott, hogy Sterndale Bennettet, a nagykövetség követi rangú diplomatáját küldje Isztambulba a tárgyalás folytatásának céljából. Veress László, Újváry Dezső és Sterndale Bennett³² között augusztus 20-án³³ került sor a találkozásra, és mindhárman egyetértettek a feltétlen megadással kapcsolatban.³⁴ Veress és Újváry személyes biztosítékot adott afelől, hogy az említett négy személy, a miniszterelnök, belügyminiszter, vezérkari főnök és a külügyminisztérium politikai osztályának vezetője képviseli a végrehajtott hatalmat Magyarországon, terveiket pedig a kormányzó támogatja.³⁵

Veress támogatói között megnevezte Náday tábornokot, az első hadsereg akkori parancsnokát, Nagybacsoni Nagy Vilmost, volt honvédelmi minisztert és Kádár Gyula ezredest, a hadügyminisztérium elhárítási osztályának vezetőjét. Sterndale Bennett számára nem lehetett megnyugtató, hogy Veress támogatói között megnevezte a korábbi honvédelmi minisztert is. Mindezek ellenére az ankarai brit nagykövetség a közeledést komolyan tekintette, ami nyomán a külügyminisztérium úgy vélte, érdemes foglalkozni az ajánlattal, illetve fenntartani a kapcsolatot Veresssel.³⁶ Újváry Dezső és Veress László, a magyar kormánycsoport részéről felmerültek bizonyos kívánságok, Sterndale Bennett pedig elmondta álláspontját, mit érdemes felvetnie a magyar kormánycsoportnak a későbbiekben.³⁷

Sterndale Bennett azon kérdésére, miszerint a megnevezett csoport képes lesz megvalósítani a megadást, Veress azt felelte, ez egy technikai kérdés, amire egy katonai szakértő tud felelni, akit a magyar kormány elküld a közeljövőben Isztambulba,³⁸ mivel most a megfelelő vezérkari tisztnél nincs kéznél, egy rádióösszeköttetést létesíthetnek Budapesttel. Veress kérte, hogy Sterndale Bennett továbbítsa a magyar kormány nyilatkozatát az angol kormányhoz, illetve annak óhajának is hangot adott, miszerint az előzetes feltételeket a magyar kormány lehetőleg minél előbb kapja meg.³⁹ Eckhardt Tibor visszaemlékezésében olvasható, hogy a jelen lévő Morgan őrnagy kifejtette véleményét, miszerint Magyarországnak most „pozitív tettekkel kell bizonyítania megadási szándékának komolyságát”. Azonban az ezzel ellentétes álláspont győzött, és Veress üzenetét továbbították Londonba azzal a javaslatlal, hogy a feltétel nélküli megadás lehetőségét nem kellene veszélybe sodorni túlzó törekvésekkel.⁴⁰ Megjegyezném, hogy, mint az SOE beosztottja, Morgan őrnagy „pozitív tettek” alatt valószínűleg a németek ellen lefolytatott szabotázs-akciókat értette, ami részéről teljesen érthető, ha figyelembe veszem, mi volt az SOE, előző fejezetek során bemutatott feladatköre.

London, miután kézhez kapta Veress üzenetét, először arra utasította a brit követséget, állapítsa meg, a magyar tárgyalópartnernek volt-e felhatalmazása nyilatkozni a feltétel

nélküli megadásról, ugyanis el kellett oszlatni mindkét fél kételyeit, hogy a megfelelő emberrel tárgyalnak-e.⁴¹

Mivel közel állt a fegyverszüneti egyezmény aláírása Olaszország részéről,⁴² Veress ajánlata nagy érdeklődést váltott ki Londonban.⁴³ Az állásfoglalás a brit külügyminisztérium részéről augusztus 23-án született meg, ami leszögezte, hogy a magyar kapituláció politikai és katonai szempontból egyaránt zavart keltene Németországban. Ha a példát Románia is követné,⁴⁴ Németország olyan válságos helyzetbe kerülne, hogy kénytelen lenne Magyarországot megszállni, ami máshonnan vonna el német csapatokat, és előnyös lenne katonai szempontból, mivel mindenképpen elősegítené a szövetségesek győzelmét. De a brit részről nyilvánvaló volt, hogy a magyar kormány valószínűleg tudja, mivel járna Magyarország kapitulációja, tudniillik az ország megszállásával. Mivel a szövetséges csapatok az ország határának közelében nem voltak, ezért segítségre nem számíthattak.⁴⁵

Legalkalmasabb időpontnak a magyar kapitulációra az olasz kapituláció idejét⁴⁶ tekintette a brit külügyminisztérium, mivel előnyös helyzetet jelentene Észak-Olaszországban, a szovjet fronton és, ahogy már volt róla szó, befolyásolná a többi csatlós államot is, főleg Romániát.⁴⁷ Az állásfoglalás tulajdonképpen katonai elemzés volt, ami a magyar kapituláció várható következményeit tartalmazta: „A legfontosabb követelésünk azonban, hogy a magyarok tagadjanak meg minden, területükön átvezető szállítási lehetőséget a németektől [...] További követeléseink közé kell tartoznia: meg kell szüntetni a Németországba irányuló szállításokat [...] Az oroszországi frontról vissza kell hozni a magyar légierőt, hírszerző lehetőségeket biztosítani Magyarországon. Úgy véljük, Magyarország pillanatnyilag vissza fogja utasítani mindazokat a követeléseket, amelyeknek teljesítése valószínűvé teszi a németek támadását. Ezért javasoljuk, Magyarország felszólítandó, hogy a szövetségesek támogatására irányuló jószándékát bizonyítsa azzal, hogy megszüntet minden együttműködést Németországgal, annak akcióit akadályozza és késlelteti, sőt esetleg kisebb mértékű szabotázst folytat.”⁴⁸

A moszkvai brit nagykövet augusztus 26-án tájékoztatta Molotovot, aki számos kérdést tett fel, hogy kit képvisel Veress László, illetve a brit kormánynak mi az álláspontja. Clark Kerr, moszkvai brit nagykövet válaszában kifejtette, hogy a brit kormányzat szerint Veress megbízatása figyelemre méltó, és amint további részletek lesznek ismertek, meg fogják azokat tárgyalni a szovjet kormánnyal. Molotov szeptember 1-én válaszolt hivatalosan, kifejtette, hogy a szovjet kormánynak nincs kifogása az ellen, hogy az angol követ meghallgassa, mit közölne Veress, emellett kifejezte kétségét Magyarország közeli kapitulációja felől.⁴⁹

Eden emellett azonnal tudatta a magyar kezdeményezést az amerikaiakkal és szovjetekkel, belefoglalva javasolt négyponos választát; először is, a brit kormány szeretne látni egy érvényesebb felhatalmazást. Másodszor Ófelsége kormánya elvárja a magyar kormánytól, hogy nyilvánosan jelentse be a feltétel nélküli megadás elfogadását és azt, hogy megteszi a szükséges lépéseket a legközelebbi lehetséges pillanatban.⁵⁰ Harmadszor, ha a magyar kormány úgy ítéli meg, hogy az idő még nem érett meg a nyilvános bejelentésre, azzal mutassa ki jó szándékát, hogy beszünteti az együttműködést a németekkel. Negyedszer, ha a magyar kormány egyetért a harmadik ponttal, a brit kormány készen állt a továbbiakat megvitatni egy magyar katonai személyiséggel.⁵¹

A javasolt szöveget, a magyar kinyilatkoztatással, hogy megadják magukat, amint az angol-amerikai csapatok elérik a magyar határt, elküldték Moszkvába, Washingtonba és Quebecbe, ahol Roosevelt és Churchill vett részt egy konferencián.⁵² Churchill a magyar kormány elhatározását bejelentette az 1943. augusztus 17–24. között ülésező

ún. „Quadrant”-konferencián^{53, 54} ahová augusztus 25-én érkezett meg Eden távirata.⁵⁵ Molotov és Churchill válasza alapvető pontokban tértek el. Molotov szeptember 7-i válaszában azt javasolta, hagyják ki a harmadik és negyedik pontot, mivel a szovjetek csak arról kívántak tudomást szerezni, hogy a magyar kormány meg akarja adni magát.⁵⁶ Churchill szintén szeptember 7-én küldött választ, amiben kifejtette, rendkívül előnyös lenne, ha a magyarok elszakadnának a németektől, de csak akkor, ha arra a megfelelő pillanatban kerülne sor, mert nem lehet megkockáztatni Magyarországot német megszállását.

Eden láthatóan aggódott, amiért Churchill nézetei⁵⁷ és a szovjet álláspont alapjaiban térnek el egymástól. Még szeptember 7-én válaszolt a miniszterelnöknek, érdeklődött Roosevelt véleménye iránt, viszont támogatta a szovjet véleményt.⁵⁸ Megírta a miniszterelnöknek, hogy figyelembe kell venni a szovjet véleményt is,⁵⁹ másnap pedig Churchill elfogadta az eredeti szöveget egy lényeges módosítással; a „megfelelő pillanatban” szavakat a 2. pontba kellett beilleszteni. Tehát a végső szöveg így szólt: „*Őfelsége kormánya elvárja a magyar kormánytól, hogy a megfelelő pillanatban nyilvánosan jelentse be, hogy elfogadja a feltétlen megadást.*”⁶⁰ Ekkor Eden táviratban közölte Molotovval, hogy a brit kormány véleménye szerint helyes megtartani mind a négy pontot.⁶¹ Az elhatározás így megszületett, és utasítások mentek Isztambulba, hogy adják át a szöveget Veress Lászlónak.⁶²

Az elfogadott szöveget továbbították Veress Lászlónak,⁶³ a feltételeket Sir Hugh Knatchbull-Hugessen olvasta fel különleges biztonsági intézkedések mellett, a Márvány-tengeren egy jachton szeptember 9-én. Újváry Dezső főkonzul mellett Magyarország részéről Frey András, angol részről pedig Sterndale Bennett követségi tanácsos, illetve Pálóczi-Horváth György, mint megfigyelő volt jelen.⁶⁴ Sir Hugh Knatchbull-Hugessen először felmutatta Eden táviratát, ami az ő felhatalmazását tartalmazta, majd a szövetséges hatalmak nevében tudatta vele, hogy Őfelsége kormánya „tudomásul vette” Magyarország közleményét, és felolvasta az „előzetes feltételeket”,⁶⁵ amiket Veress diktálás alapján jegyzett le.⁶⁶ Emellett közlésre került, miszerint az angol kormány tájékoztatta a szövetségeseket a magyar kormány feltétel nélküli megadásáról.⁶⁷

A feltétel nélküli megadásról szóló jegyzék (note verbale)⁶⁸ szerint a magyar kapitulációt titokban kell tartani addig, amíg a szövetségesek el nem érik a magyar határt, és akkor a szövetségeseknek és a magyar kormánynak egyszerre kell bejelentenie.⁶⁹ A magyar kormány vállalja, hogy fokozatosan csökkenti a németek katonai és anyagi támogatását, kivonja fokozatosan csapatait Szovjetunióból, és átszervezi a katonai vezetést, hogy az alkalmas legyen az átállás végrehajtására.⁷⁰ Ellen kell állnia minden olyan német kísérletnek, ami az ország elfoglalására irányul, illetve fel kell készíteni embereit a tűzszünetre.⁷¹ Az adott pillanatban Magyarországnak az összes erőforrását és létesítményét a szövetségesek rendelkezésére kell bocsátania, végül pedig egy alkalmas időpontban légi úton kiküldenek az országba egy missziót, illetve a folyamatos tájékoztatás és kapcsolat fenntartás érdekében rádiókapcsolatot kell létesítenie a szövetségesekkel.⁷² Mindezen feltételek elég ésszerűen hangzanak, azonban a szövetségesek nem mondtak le arról a jogukról,⁷³ hogy továbbra is bombatámadásokat intézzenek magyar területek ellen, amikor és ahol azt szükségesnek tartják.⁷⁴ De emellett nem szükséges bombatámadást intézni Magyarország ellen, amint a magyar kormány a megállapodás rá eső részét betartja, illetve amint a német szállítások megszűnnek Magyarországon keresztül.⁷⁵

Másnap az angol külügyminisztérium, illetve a londoni SOE-központ utasításai alapján az SOE magyar szekció megkezdte Veress kiképzését feladata elvégzése érdekében. Az első feladat az állandó és biztos kapcsolat megteremtése volt a Kállay-kormány és a szö-

vetségesek között. Ennek érdekében Veressnek magával kellett vinnie egy rövidhullámú adóvevő készüléket, amivel, szükség szerint, naponta érintkezésben állhatott az isztambuli SOE-szervezettel. Miután Veress erre vállalkozott, az SOE-személyzet egy, külön erre a célra kidolgozott, rejtjel rendszerre kioktatta.⁷⁶

Veressel továbbá közölték, miszerint ajánlatosnak tartja az angol külügyminisztérium, hogy a tárgyalások megkönnyítése érdekében a Kállay-kormány küldjön ki Isztambulba vagy Ankarába egy megbízható, beavatott diplomatát, akivel állandóan tárgyalni lehet. Emellett Az SOE hangsúlyozta, hogy a megadás lebonyolítása elsősorban katonai kérdés, aminek érdekében a magyar kormány készüljön fel, hogy katonai megbízottat küld ki, illetve, hogy Magyarország területén fogad egy angol vagy szövetséges katonai ejtőernyős missziót. Az SOE-tisztek kifejtették Veressnek azon álláspontjukat, miszerint a megadás lebonyolításához szövetséges katonai erőre lesz szükség, ejtőernyős, illetve légi úton szállított csapatokra, amit a szövetségesek akkor tesznek kockára, ha saját katonai megbízottaik azt jelentik a helyszínről, érdemes a kockázatot vállalni.⁷⁷

Veress válaszában kifejtette, hogy tulajdonképpen nem a teljes kormány megadásáról van szó, ugyanis Kállay miniszterelnökön, Ghyczy külügyminiszteren és Keresztes-Fischer belügyminiszteren kívül a kormány többi miniszterének nincs tudomása a fejleményekről. Erről csak Kállay és Ghyczy közvetlen környezete tud, például Szegedy-Maszák Aladár, annak néhány beosztottja, Bede István külügyi sajtófőnök. Horthy lényegében nem tud semmiről.⁷⁸ Emellett Veress elmondta, hogy Kállay miniszterelnök sem sziklaszilárd jellem, aki nem nagyon ért a világpolitikához, illetve hajlamos arra, hogy a könnyebb utat keresi. Kifejtette, hogy ezek után a rövidhullámú adás-vételeket ő fogja intézni, rejtjelezni, megfejteni, ebből kifolyólag meg lesz a lehetőség, hogy a neki szóló üzeneteket titokban tartsa, bizonyos dolgokat a magyar kormány tudta nélkül közölhessen az angolokkal, illetve bizonyos ügyekben kikérje tanácsukat. Ebbe az SOE-tisztek beleegyeztek, és megállapodtak abban, hogy háromféle üzenetváltás lesz: az első típus szerint az angol kormány által üzennek a szövetségesek a magyar kormánynak, a második típus szerint az ügy lebonyolításával megbízott SOE-tisztek üzennek a magyar kormánynak a részleteket illetően, illetve a harmadik típus szerint a magyar referens, Pálóczi-Horváth György fog üzeni, tanácsot adni Veress Lászlónak.⁷⁹

Veress László az angol álláspontot tartalmazó közlést ezután Budapestre vitte, majd rádióadón közölte az angolokkal, miszerint tájékoztatta a fejleményekről a kormányzót, a miniszterelnököt és a külügyminisztert.⁸⁰ A Veress László által Budapestre vitt leadó és kód egészen a német megszállásig zavartalanul működött,⁸¹ Horthy és Keresztes-Fischer tudtával és engedélyével.⁸²

A szovjet külügyminisztérium a fegyverszüneti megállapodásnak eredeti négy pont alapján történt elfogadására rezerváltan reagált.⁸³ Molotov szerint a magyarok feltétel nélküli kapitulációja „elkerülhetetlenül komoly gondokat okozna Németországnak”, és hangsúlyozta a szovjet külügyminiszter, hogy a gyors és határozott cselekvés megakadályozhatta volna, hogy a németek, illetve németbarát körök a zavarból felébredjenek, amit az olasz fegyverszünet okozott.⁸⁴

Néhány alapvető tény közlése szükséges egy teljesebb kép érdekében. Szeretném leszögezni, hogy a számtalan magyar kapcsolat felvételi szándékok közül csak és kizárólag a Veress László-féle második misszió volt az, amit hivatalos útra sikerült terelni. Ezt a következőkkel támasztanám alá: Sir Hugh Knatchbull-Hugessen ankarai angol nagykövet vele volt hajlandó kapcsolatba lépni, a többi magyar kiküldöttet Isztambulba

küldték angol külügyminisztériumi megbízásból, hogy az SOE szervezetével vegyék fel a kapcsolatot. Bár Pálóczi-Horváth György magyar referens, aki Isztambulban működött, és az SOE megbízottja volt, kezdetekben, amíg a kapcsolat nem volt hivatalos, tárgyalt Veress Lászlóval, a továbbiakban, amikor már hivatalos vonalról lehetett beszélni, mint „megfigyelő” volt jelen.

Emellett kiemelném, hogy pozitívan az angol külügyminisztérium csak Veress László közlésére reagált, és csak ezzel a kapcsolatfelvétellel voltak hajlandóak komolyabban foglalkozni. Mások kiküldésénél a reakció az volt, miszerint nem tárgyalhatnak hadban álló felekkel, csak és kizárólag a feltétel nélküli megadás doktrínáját fogadhatják el, minden más, Magyarország által támasztott feltétel elfogadása lehetetlen. Ennek tükrében az, hogy akkor hozzák nyilvánosságra a feltétel nélküli megadást, amikor a szövetségesek elérik a magyar határt, illetve a fokozatosság, ami a németekkel szembeni együttműködés megszüntetését jellemezte, és még sorolhatnám, igenis nagy eredménynek foghatóak fel. Ennek tükrében kijelenthetem, hogy ekkor már a szövetségesek részéről, noha addigi magatartásuk azt tanúsította, Magyarország német megszállásának minél előbbi kiprovokálása már nem volt cél.

A tárgyalás sikeressége nem cáfolható meg. Azonban a Kállay-kormány további hozzáállása, illetve az okozatok ismertetésének bemutatása, amiért nem sikerült az előzetes fegyverszüneti megállapodást érvénybe juttatni, a következő fejezet feladata.

(Az előzetes fegyverszüneti egyezmény után) Az 1943 szeptemberében megkötött előzetes megegyezés Olaszország szeptember 3-án történt kapitulációja után, amikor a lehetőség reális volt, miszerint az angol–amerikai csapatok hetek alatt elérhetik Magyarország határát.⁸⁵

Veress hazatérése után Ghyczy Jenő külügyminiszter úgy vélte, hogy Veress olyan kötelezettségeket vállalt, amiket a magyar kormány nem tud teljesíteni,⁸⁶ illetve, hogy Veress túllépte a hatáskörét, bőven többet ajánlott a szövetségeseknek, mint amire fel volt hatalmazva.⁸⁷ Kállay a feltétel nélküli megadás elfogadása ellen emelte fel szavát, mivel az sértette volna a nemzeti függetlenséget.⁸⁸ Az összeszokott „triász”, Keresztes-Fischer, Szentmiklóssy és Szegedy-Maszák a jóváhagyás mellett érveltek, fő érvük azon alapult, miszerint magyar kezdeményezésre létrejött egy diplomáciai megállapodás, ami túlmélt a titkosszolgálati beszélgetéseken,⁸⁹ amik főleg a szabotázscelemek végrehajtására sürgették a magyar kormányt. Legfőbb eredménynek azt tartották, hogy a megállapodásból sikerült kiiktatni az „azonnali kiugrásra” irányuló korábbi angol követeléseket, éppen ezért reményt nyújtottak a kapcsolatok későbbi elmélyítésére.⁹⁰

Másik problémát a feltétel nélküli megadás formulája jelentette, amit Kállay eleinte nem akart elfogadni, mivel az sértene a nemzeti függetlenséget. Keresztes-Fischer nyomatékos sürgetésére sikerült elérni, hogy Kállay elfogadja azt a formulát, miszerint „a magyar kormány hajlandó a Szövetségesek minden kívánságát teljesíteni”⁹¹, ha a szövetségesek hajlandóak kompromisszumra, és nem kell elismerni a feltétel nélküli megadást.⁹²

Végül Újváry Dezső szeptember 10-én megadta a szóbeli beleegyezést. Meg kellett erősíteni, hogy Újváry Dezső a magyar kormány nevében beszél, így Wodianer Andor lisszaboni követ Sir Ronald Campbell angol nagykövettel folytatott beszélgetésében szóban megerősítette, hogy Újváry a magyar kormány álláspontjait képviseli, emellett közölte szintén, hogy a szeptember 9-i aláírás érvényes.⁹³ Wodianer hivatalosan is bemutatta Kállay kompromisszumát, amire Campbell azt felelte, hogy a szövetségesek nevében nem tudja elfogadni.⁹⁴ Wodianer javaslatában kifejtette, hogy azt a pontot hagyják függőben,

hiszen megadásra úgyis akkor kerül sor, ha a szövetségesek elérik a magyar határt. Félretéve így a nézeteltérést megegyeztek, hogy a magyar kormány hatályosnak tekintheti az egyezséget. Kállay visszaemlékezésében azt írja,⁹⁵ hogy a magyar javaslat lényegileg felért a feltétel nélküli megadással, amit a britek el is fogadtak.⁹⁶

A Veress által Budapestre vitt két rádió adó-vevő készülékkel hamarosan megindultak az üzenetváltások a magyar kormány és a lisszaboni SOE-szervezet között. A budapesti főkapitányság politikai rendészeti osztályán két detektív működtette ezeket a készülékeket, azonban egyik fél sem volt megelégedve az üzenetváltások témájával és hangjával. Az SOE tisztjeit nem elégtették ki a kapott üzenetek, mivel úgy vélték, azok túlzottan „cenzúrázottak”. Az üzenetek szövegét a külügyminisztérium politikai osztálya állította össze, aminek élén Szegedy-Maszák Aladár állt, az üzeneteket Veress fogalmazta meg és rejtjelezte, majd a szolgálatos rendőr adta le. Ez fordítva is így volt, Veress vette át az üzeneteket, ő fejtette meg és adta tovább a Külügyminisztériumon keresztül a miniszterelnöknek, és annak, aki érintett volt az üzenet témájában.⁹⁷ Végérvényesen a leadó nem tett rossz szolgálatot az angoloknak, mivel a magyarok mindenről, amiről tudomásuk volt, tájékoztatták őket,⁹⁸ 1943. szeptember 9-től 1944. március 19-ig tartott a rövidhullámú rádiós kapcsolat, néha naponta, de legalább hetente háromszor történt üzenetváltás⁹⁹. Az angol üzenetek nagyrészt a megadás előkészítésének sürgetéséről, a magyar üzenetek pedig a nehézségekről, német gyanakvásról szóltak.¹⁰⁰

A magyarok közeledését a brit vezérkari vezetőség „őszintének” vélte, az amerikai vélemény szerint pedig, bár Magyarország jelzi tárgyalási szándékait, a német megszállás elkerülése végett mégis kénytelen együttműködni Berlinnel. Tisztában voltak vele, hogy a németek már nem bíznak Budapestben, ezért németekre vonatkozó információk a magyar hírszerzéstől és nem a németektől fog származni.¹⁰¹

Kállay emlékirataiban elég pontosan felsorolja, mit teljesített a magyar kormány az Ankarában vállalt, majd Lisszabonban megerősített kötelezettségekből. Megállapítja, hogy a tárgyalások jóváhagyása Lisszabonban megtörtént, annak titkosságát pedig mindkét fél megtartotta, a rádió-összeköttetés pedig sikeresen létrejött. A németekkel szembeni ellenállás sikeres volt, hiszen a magyar kormány elérte, hogy csak front mögötti szolgálatra alkalmazzák a magyar csapatokat, emellett a gazdasági ellenállás is sikeres volt. A szövetségesek szabadon használhatták a magyar légteret, emellett a németeknek nem engedélyeztek légi támaszpontok telepítését Magyarországon.¹⁰² Kállay ezen, sikeresen betartott, kötelezettségek mellett felhossa mintegy mentsvárként, hogy az adott pillanatban a magyar kormány a szövetségesek rendelkezésére bocsátotta volna erőforrásait, illetve hogy a küldöttség későn érkezett meg Magyarországra.¹⁰³

Bár Veress Isztambulba küldött táviratai igyekeztek olyan benyomást kelteni, hogy a magyar kormány folyamatosan új lépéseket tesz, de a balkáni bevetéssel kapcsolatos német kérés visszautasítására, illetve a jugoszláv partizánoknak adott kegyelemre való hivatkozás nem fedhette el, hogy a magyar kormány a fontosabb lépéseket halogatja.¹⁰⁴ Kállay abban bízott, hogy már nincs más dolga, mint az angol–amerikai csapatok megérkezéséig fenntartani a belső rendet, illetve elkerülni a német megszállást. Ennek megfelelően úgy gondolta, hogy az előzetes fegyverszüneti egyezményből annyit kell teljesíteni, amennyit a németek és a szélsőjobboldal provokálása nélkül lehetséges. Így nem tett eleget annak a német követelésnek, miszerint szakítsanak meg minden diplomáciai kapcsolatot a Badoglio-kormánnyal, de szeptember 29-én elismerte Mussolini ellenkormányát is de facto,¹⁰⁵ mert nem felelt meg a magyar jogi felfogásnak Mussolinit, mint az egyetlen legitim olasz kormányt elismerni.¹⁰⁶

A két várt magas rangú katonatiszt kiküldéséről Veress október 9-én úgy nyilatkozott, hogy a magyar katonai kulcspozíciókban módszeresen folynak tisztogatások, amik akadályozzák a katonai kapcsolatok megteremtését. Emellett Kállay és Ghyczy egyre későbbi időpontra tolta a Magyarországra küldendő SOE-misszió fogadását, hiszen nem tudják biztosítani egy brit katonai misszió biztonságos tartózkodását Magyarországon, aminek jelenlétét nem tudnák a németek előtt titokban tartani. Az angolok ezzel a „halogató politikával” teljesen elégedetlenek voltak.¹⁰⁷

Nem cáfolható a tény, hogy Kállay abban bízott az isztambuli megállapodás után, hogy a szövetségesek méltányolni fogják a körülményt, miszerint Magyarország megőrizte alkotmányos, parlamentáris politikai és társadalmi struktúráját, de abban is reménykedett, hogy mivel Magyarország volt az első állam, ami diplomácia útján minden ellenséges nyomás, illetve katonai fenyegetés nélkül, önként közölte, hogy elszakad a németektől, az angolok törlik Magyarországot az ellenséges országok listájáról. Azonban az angol álláspont nem változott, és kijelentették, hogy Magyarországgal annak megfelelően fognak bánni, mint ellenséges országgal, amíg nem fordít politikáján, és nem kerül sor olyan tettekre, amik meggyorsítják a Németország feletti győzelmet.¹⁰⁸ Az SOE és az angol külügyminisztérium ugyanis nem bizalmas jellegű információkat várt a magyar kapcsolattól, hanem egy olyan átállást, amit egyidejűleg lehetne lebonyolítani a bolgár és román átállással.¹⁰⁹

Meglehetősen nagy zavart okozott az isztambuli megállapodás megerősítése terén Ullein-Reviczky Antal stockholmi fellépése. Gellért Andor próbált meg egy titkos találkozót összehozni a brit követ és Ullein-Reviczky között.¹¹⁰ Cecil Parrott stockholmi angol követ 1943. október 11-én bejelentette a Foreign Office-nak, hogy Ullein-Reviczky, mint újonnan kinevezett stockholmi magyar követ, kijelentette; mivel Vörnle ankarai követ németbarát, Veress László túl fiatal, Újváry Dezső túl régóta tartózkodik külföldön, ezért Budapesten úgy döntöttek, a további tárgyalásokat Stockholmban folytatják.¹¹¹ Célja kapcsolatot fenntartani az angol kormányon keresztül a szövetségesekkel,¹¹² illetve Budapest aggályaira való felhívás volt, illetve szándéka volt a feltétel nélküli megadást érintő szakasz módosítása is.¹¹³ Írásbeli felhatalmazást nem hozott, de fel akarta venni a kapcsolatot az angol követtel, amire nem került sor, mert Ullein-Reviczky kijelentései nem feleltek meg a tényeknek.¹¹⁴

Az SOE 1943. október végétől csökkenteni kezdte a Magyarországra gyakorolt nyomást. Ebben szerepe lehetett annak, ahogy Eden külügyminiszter gondolkodott, véleménye szerint ugyanis se az angol külügyminisztérium, se az SOE ne keresztezze a továbbiakban a szovjet kormány szándékait. Molotov ugyanis a hármas moszkvai külügyminiszteri konferencián kifogást emelt a magyarokkal olyan szabotázsakciókról folytatott tárgyalások ellen, aminek nem teljes értékű szabotázscelemekre vonatkoznak, és amelyeket a magyarok csak felemás módon hajtanának végre.¹¹⁵ Az angol külügyminisztérium tanácsadói azt javasolták, hogy ragaszkodjanak addig követett irányvonalukhoz, és ne tegyenek engedményeket a szovjeteknek.¹¹⁶ Eden azonban nem értett egyet ezzel az állásponttal, és vállalta, hogy az angol és szovjet álláspont közötti véleményeltérések tisztázása érdekében Moszkvában tárgyalni fog Molotovval, de erre nem került sor.¹¹⁷ A konferencián végül elfogadták a szövetségesek az elvet, miszerint a csatlós országokkal annak a nagyhatalomnak képviselői tárgyalnak innentől kezdve, akivel a kérdéses ország hadban áll.¹¹⁸ Lényegében ezzel a szovjet külügyminisztérium elérte, hogy onnantól kezdve a magyar kiküldöttek a szovjet képviselőkkel tárgyaljanak, amire addig a magyar kormány nem volt hajlandó.

Végül a magyar kormány és az SOE közötti több üzenetváltás után, az SOE december 8-án azt kérte, hogy a nyilvánvaló időnyeréssel és halogatással ellenben a magyar miniszterelnök írásban erősítse meg, hogy a feltétel nélküli megadás továbbra is érvényes, illet-

ve, hogy a január folyamán a magyar kormány hajlandó két főből álló ejtőernyős különítményt fogadni, ezzel kapcsolatban útbaigazítást kérnek, és amennyiben december 15-ig nem kapnak pozitív választ, minden összeköttetést megszakítanak a magyar kormánnyal. De ekkor már az angol külügyminisztérium Moszkvában is ellenállásba ütközött, ahol kifejezetten elleneztek a további kapcsolatfelvételeket a magyar kormánnyal.¹¹⁹ További válaszadások tehát értelmetlenek voltak, és innentől kezdve Veress sem kapott választ üzeneteire. Az angolok mindenesetre figyelmeztették a magyar politikai vezetést, hogy a halogatással csak folyamatosan csökken Magyarország háborúból való kilépésének katonai értéke, az pedig már végképp későn lenne, ha Románia kiugrása után, vagy a szovjet csapatok Kárpátokhoz való közeledése után következne be, hiszen ez a késlekedés Erdély hovatarozását magyar szempontból igencsak kedvezőtlenül alakítja.¹²⁰

A nemzetközi helyzet alakulása végül eldöntötte az előzetes fegyverszüneti egyezmény kérdését. Ezzel kapcsolatban két olyan hadi eseményt emelnék ki, amik megakadályozták az előzetes fegyverszüneti egyezmény egy lényeges pontjának megvalósulását, nevezetesen, hogy a magyar kormány megadja magát, amint az angol–amerikai csapatok elérik a magyar határt. Az olasz Badoglio-kormány kapitulációja után a német hadsereg megszállta Észak-Olaszországot, és kiszabadította a fogságba ejtett Mussolinit. Ennek következtében az angol csapatok északi irányú előrenyomulása sokkal lassabban folytatódott,¹²¹ végül a németeknek sikerült őket kiszorítaniuk,¹²² és szeptember 12-én megszállták Rómát. Olaszország német megszállása pedig óvatosságra intette a szövetségeseket, így Wodianer Andort 1943. október 1-én figyelmeztették, hogy a magyar kormány idő előtt ne tegyen semmi olyat, amivel terhelné a német–magyar kapcsolatokat.¹²³

A balkáni partraszállással kapcsolatban lévő kérdés az 1943. novemberi teheráni találkozóval el is dőlt.¹²⁴ A teheráni találkozó lényegében a normandiai és dél-franciaországi partraszállás mellett határozott,¹²⁵ amivel a szovjet álláspont győzött a térségre vonatkozóan.¹²⁶ Mindenesetre a teheráni konferenciáig sikeresen erősítették azt a hiedelmet angol és amerikai részről, főleg a béketapogatózásokon keresztül, hogy az angol–amerikai partraszállás a Balkán térségében várható.¹²⁷ Erről a magyar kormány 1943 decemberében értesült, amikor a stockholmi magyar követség tájékoztatta Ghyczy Jenő külügyminisztert, miszerint Magyarország szovjet érdekszférába került.¹²⁸

Míg 1943 végéig a magyar politikai vezetés lényegében passzívan várta az angol–amerikai csapatok érkezését,¹²⁹ rövid időn belül, 1943–1944 fordulóján már nyilvánvaló volt, hogy Magyarország területére szovjet csapatok fognak bevonulni, így az angol orientációra és a nyugattal kötendő különbékére felépített politika értelmetlenné vált.¹³⁰ Törökország egyre inkább hangoztatta, hogy a magyar kormány keressen közvetlen összeköttetést a Szovjetunióval. Veress halogató politikáját egyre inkább rossz szemmel nézték Londonba, már maga Veress is határozott fellépést kért a magyar kormánytól, majd az angoloknak javasolta az ultimátum küldését a magyar kormánynak.¹³¹

Szombathelyi Ferenc álláspontja félreértelmezhetetlen. Inkább vállalta volna a harcot a németek mellett a Balkánon a szövetségesek ellen, mint a németekkel való szembefordulást. Nem akart szakítani a németekkel, mert hitte, hogy Németország még nem veszítette el lehetőségeit egy kompromisszumos békére.¹³² A tény pedig, hogy Németországnak még volt ereje Olaszország megszállására, az olasz egységek lefegyverezésére, új front nyitására a partraszálló angol–amerikai csapatokkal szemben, Szombathelyi Ferencet megerősítette hitében, hogy a kiugrási kísérlet és az előzetes fegyverszüneti egyezmény elhibázott lépés, ami a német megszállást fogja maga után vonni. Szombathelyi egyre kevésbé hitt a balkáni angol–amerikai partraszállás bekövetkeztében, illetve a jelenlegi rendszer átmentését továbbra is a németek mellett való maradásban látta.¹³³

Jelentős momentum Veress László kiküldetése 1944. február végén és tárgyalásai március elején. Kiküldésének háttérében a Kárpátoktól keletre, szovjet területen lévő magyar haderők sorsa állt. Megegyezés volt ugyan a németekkel, hogy a magyar haderőt csak megszálló feladatokra vetik be, ugyanakkor megvolt az esély arra, hogy a magyar hadosztályokat kiveszik a magyar hadvezetés kezéből, ami pedig az előzetes fegyverszüneti egyezményt szegte volna meg, hiszen nem küldhettek ki új egységeket, és folyamatosan kellett csökkenteniük az együttműködést a németekkel.¹³⁴

1944. február 18-án az SOE londoni központja értesítette a brit külügyminisztériumot, hogy Veress László diplomáciai futárként 23-án Isztambulba indul, ahol találkozni fog az SOE embereivel. Veress arról is tájékoztatta az SOE szervezetet, hogy a magyar kormány a szovjetekkel akar kapcsolatba lépni, és ebben az ügyben „tanácsukat és támogatásukat kéri”.¹³⁵ A szovjet kapcsolatfelvétel célja pedig az volt, hogyha a magyar egységeket német hadvezetésben és hadrendben bevetik, azok a csapatok akár szükség esetén fegyverletétellel menjenek át a szovjet oldalra.¹³⁶ A brit külügyminisztérium, feltételezve, hogy a magyar kormány ismeri az angol álláspontot, politikai kérdést nem kívánt feltenni.¹³⁷ Úgy gondolták az angolok, hogyha valóban kapcsolatba szeretnének lépni a Szovjetunióval a magyarok, akkor jobb mindenképp, ha a kapcsolatfelvétel az angolokon keresztül jönne létre, mint tőlük függetlenül.¹³⁸

Veress László a következő megbízatással érkezett meg Isztambulba; a magyar kormány az angolok közvetítésével, vagy anélkül kíván kapcsolatba lépni a Szovjetunióval, hogy felajánlhassa a keleti fronton lévő magyar alakulatok kapitulációját olyan módon, hogy a megadás természetesnek tűnjön, mintha teljesen reménytelen katonai helyzetből adódna. Emellett a magyar kormány felajánlja angol segítséggel Tito haderejének élelemmel és egyéb szükségletekkel való támogatását, ennek megbeszélésére pedig katonai misszió küldését szeretné Tito főhadiszállására.¹³⁹ Az angolok javaslatban indítványozták, hogy a szovjetek angol megbízott jelenlétében tárgyaljanak közvetlenül a magyarokkal, közölni kell Szovjetunióval a Szovjetunió területén lévő magyar hadosztályokra vonatkozó magyar ajánlatot, illetve Titóval is kapcsolatba kell lépni a magyarok által felajánlott szállítások ügyében.¹⁴⁰ Eden a javaslatokat jóváhagyta, és utasította a moszkvai brit nagykövetet, tájékoztassa a szovjet kormányt a magyar ajánlatról, illetve meghagyta, hogy érdeklődjön meg a moszkvai brit nagykövet, a szovjet kormány hajlandó-e az ügyről brit képviselő jelenlétében a magyar megbízottal megbeszélni.¹⁴¹

A németek szinte minden lényeges lépésről tudtak már 1942 telétől¹⁴², főleg a megfejtett táviratokból, de a „titkos” tárgyalásokról az angol sajtó¹⁴³ is bőségesen tált információkat. A német felderítés jól működött, de a szerzett információkból csak a tágabb összefüggéseket, illetve a katonai vagy politikai megfontolásokat figyelembe véve kreáltak ügyet. Hitler Horthynak Klessheimben, 1943. április 16-án¹⁴⁴ alaposan szeméretet vetette az angol–magyar tárgyalással kapcsolatos próbálkozásokat, nyomásgyakorlás céljából,¹⁴⁵ főleg Szent-Györgyi Albert és Mészáros Gyula professzor tevékenységét felismerve,¹⁴⁶ de szó esett Frey András isztambuli tevékenységéről is, kiemelve Ullein-Reviczky Antal közreműködését: „*Ez év februárjában a legkülönbözőbb hírek szerint két magyar professzor indult Törökországba, hogy ott szintén politikai tárgyalásokat folytasson. Itt Mészáros Gyula budapesti és Szent-Györgyi Albert szegedi professzorokról van szó. Ezzel kapcsolatban bukkant fel az a hír is, hogy a »Magyar Nemzet« szerkesztője, Frey András (félzsídó) ez év elején szintén Törökországban tartózkodott, hasonlóképpen politikai megbízásokat elvégzendő, amelyeknek a végrehajtását megkönnyítették a magyar külügyminisztérium sajtóosztálya vezetőjének, Ullein-Reviczky*

*úrnak az ajánlólevelei. Ugyanez a hír számol be arról, hogy Freynek megbízása szerint angol kézbe kell juttatnia egy értesítést, amely szerint a magyar kormány és a magyar vezérkar úgy döntött, hogy brit és amerikai csapatok ellen semmilyen körülmények közt nem harcol, és másodszer: a magyar kormány, ha Amerika és Anglia megvédené Magyarországot egy szovjetország invázió ellen, a maga részéről kész egy balkáni brit-amerikai partraszállás után a német arcvonal háta mögött akciókat kezdeni a német csapatok ellen.*¹⁴⁷ Horthy a magyar kormány ellen, illetve Kállay Miklós ellen felhozott vádakot tagadta,¹⁴⁸ és mivel Veress tevékenységéről a német vezetés nem tudott, sikeresen tudott tiltakozni, hiszen csak értelmiségekről és újságírókról volt szó a német bűnlajstromban, hivatalos diplomatákról pedig nem.¹⁴⁹

Mindenesetre kijelenthető, hogy Nagy-Britannia és az Egyesült Államok kiprovokálták Magyarország (és Románia) német megszállását, mert a német haderő megosztásával, ami szükséges volt a két ország megszállásához, akarták megkönnyíteni a szövetségesek helyzetét Normandiában.¹⁵⁰

De Németországban tudták, hogy ez egy nagyobb politikai játszma része, az angoloknak ugyanis érdekük, hogy nyilvánosságra kerüljenek a német szövetség bomlásának jelei, illetve, hogy a szóban forgó országokban a kiválást meg is kíséreljék. Hitler Horthy előtt olyan próbálkozásokat hánytorgatott fel, amiknek döntő jelentőségük nem volt, és már elterjedt információk voltak.¹⁵¹ De Veressről és ankarai tárgyalásáról, az egyetlen hivatalosra vitt vonalról, a németek egyáltalán nem tudtak, hiszen itt nagyobb volt a diszkréció is.

Összességében kijelenteném, hogy Magyarország sorsa nem a magyar külpolitikától, hanem a három nagyhatalom (Nagy-Britannia, Amerikai Egyesült Államok, Szovjetunió) kapcsolatától és döntéseitől függött. A magyar kormány(csoport) lehetőségeihez mérten igyekezett teljesíteni az előzetes fegyverszüneti egyezmény feltételeiből mindent, amivel nem váltott volna ki túlzott német provokációt, és ami egyértelműen Németország megszállásához vezetett volna.

Magyarország kiugrása a háborúból Olaszország kapitulációját követően hivatalos úton nem történhetett meg. Mivel a Hitler Németországával szakítani kész magyar kormánycsoport 1943 teléig nem volt hajlandó megfontolni a Szovjetunióval megkötendő fegyverszünetet, a szövetségesek szempontjából egyedül az angolszászok jöhettek szóba, mint tárgyalófél. Azonban néhány dolgot figyelembe kell venni azzal kapcsolatban, hogy a magyar kormány miért halogatott, és miért nem teljesítette a fegyverszünet ráeső összes feltételét. Az ok természetesen a földrajzilag igencsak közelben elhelyezkedő Németország volt. Egy esetleges német szempontból provokációnak minősülő magyar lépés mindenképpen Magyarország megszállásához vezetett volna.

A magyar kormánycsoport lényegében ezért nem küldött ki hivatalos, magas rangú diplomatát Ankarába (a történelemben kulcsszerepet játszó Veress László, bár hivatalos diplomata volt, magas rangú egyáltalán nem) egy, a miniszterelnök által aláírt hivatalos megadási jegyzékkel. A németeknek mindenképpen feltűnt volna, mind egy magas rangú diplomata, mind pedig az angolok által kért két magas rangú katonatiszt kiküldése Törökországba. Egy német megszállás esetén a magyarok nem számíthattak volna az angolszászok segítségére. Ugyanis, ahogy előbb kiemeltem, Németország földrajzilag közel, míg Nagy-Britannia Nyugat-Európában, az Amerikai Egyesült Államok pedig „a világ másik felén” van. Egy esetleges, 1944 márciusában be is következett német megszállás esetén az angolszászok földrajzi szempontból már képtelenek lettek volna segítséget nyújtani Magyarországnak. Nem mellesleg, több dokumentum is alátámasztja, hogy nem is segítették volna ki az országot ebből a helyzetből.

Magyarország külpolitikája és külpolitikai lehetőségei, illetve azok kihasználása egyáltalán nem volt lehetséges. Az, hogy a magyar kormánysoport félt a Szovjetuniótól, hogy elfogadták a feltétel nélküli kapitulációt, hogy lehetőségeikhez képest igyekeztek az egyezmény feltételeiből mindent teljesíteni, ami nem váltotta ki túlzottan Németország provokációját, a végkimenetel szempontjából egyáltalán nem számított. Magyarország helyzetét és sorsát ugyanis mindenképpen a három nagyhatalom, Nagy-Britannia, Amerikai Egyesült Államok, Szovjetunió egymás közötti politikája és döntései határozták meg. Ebbe Magyarországnak alig lehetett befolyása, ami közismert.

BIBLIOGRÁFIA

Levéltári anyagok

Pálóczi-Horváth György tanulmánya az angol titkosszolgálatról, Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára 3.2.5. O-8-028

Publikált iratanyagok és dokumentumok

A Wilhelmstrasse és Magyarország: Német diplomáciai iratok Magyarországról, 1933–1944, összeállította, sajtó alá rendezte és a bevezetőt írta: Ránki György, ford. Kallós Pál, Simonffy-Tóth Ernő, kiad. a Magyar Tudományos Akadémia, Történettudományi Intézet, Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1968.

Hitler hatvannyolc tárgyalása, 1939–1944, Hitler Adolf tárgyalásai kelet-európai államférfiakkal, II. kötet, Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1983.

Magyarország és a második világháború: Titkos diplomáciai okmányok a háború előzményeihez és történetéhez. Az iratokat összegyűjtötte és a bevezető tanulmányokat írta: Ádám Magdolna, Juhász Gyula, Kerekes Lajos, Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1959.

Emlékiratok, visszaemlékezések, naplók és interjúk

Bokor Péter: *Végjáték a Duna mentén: Interjúk egy filmsorozathoz*, RTV Minerva, Budapest, 1982.

Eckhardt Tibor: *Visszaemlékezések, 1941–1943*, L'Harmattan, Budapest, 2008.

Horthy Miklós: *Emlékirataim*, a jegyzeteket Sipos Péter írta, 3. javított kiadás, História szerkesztősége, Európa – História, Budapest, 1990.

Kállay Miklós: *Magyarország miniszterelnöke voltam, 1942–1944, Egy nemzet küzdelme a második világháborúban*, C. A. Macartney professzor előszavával, II. kötet, Európa História, Budapest, 1991.

Kovács Imre: *Magyarország megszállása*, A szöveget gond. Simkó Mária, Katalizátor Innovációs Iroda, Budapest, 1990.

Szegedy-Maszák Aladár: *Az ember ősszel visszanéz... : egy volt magyar diplomata emlékirataiból*, II. kötet, válogatta, sajtó alá rendezte és a jegyzeteket írta Csorba László, az utószót Szegedy-Maszák Mihály írta, Európa Könyvkiadó, História Szerkesztősége, Budapest, 1996.

Monográfiák

Borhi László: *Nagyhatalmi érdekek hálójában, Az Egyesült Államok és Magyarország kapcsolata a második világháborútól a rendszerváltásig*, közreadja az MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Történettudományi Intézet, Osiris Kiadó, Budapest, 2015.

Cornelius, Deborah S.: *Kutyaszorítóban: Magyarország és a II. világháború*, Rubicon-könyvek, Budapest, 2015.
Czettler Antal: *A mi kis élethalál kérdéseink, A magyar külpolitika a hadba lépéstől a német megszállásig*, Magvető Könyvkiadó, Budapest, 2000.

Dombrády Lóránd: *A magyar gazdaság és a hadfelszerelés 1938–1944*, Ister Kiadó és Kulturális Szolgáltató Iroda, Budapest, 2000.

Dombrády Lóránd: *Hadsereg és politika Magyarországon, 1938–1944*, Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1986.

Egedy Gergely: *Nagy-Britannia története, 1918–1990*, Kossuth Kiadó, Budapest, 2011.

Fenyő Miksa: *Hitler, Horthy and Hungary: German-Hungarian Relations, 1941–1944*, New Haven, Yale Univ. Press, London, 1972.

Györi Szabó Róbert: *A magyar külpolitika története 1848-tól napjainkig*, Helikon, Budapest, 2011.

Juhász Gyula: *Magyarország külpolitikája, 1919–1945*, III. Kiadás, Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1988.

- L. Nagy Zsuzsa: *Magyarország története, 1918–1945*, Egyetemi Jegyzet, 2. bővített kiadás, Történelmi Figyelő Könyvek 3. Debrecen, 1995.
- Macartney, Carlile Aylmer: *October fifteenth: A history of modern Hungary, 1929–1945*, II. Kötet, At the University Press, Edinburgh, 1957.
- Maclean, Fitzroy: *Eastern approaches*, Penguin Books, London, 1991.
- Magyarország a második világháborúban*, Dombrády Lóránd, főszerk. Romsics Ignác, a térképeket kész. Nagy Béla, Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 2011.
- Páva István: *Jelentések a Harmadik Birodalomból: A magyar diplomácia a második világháborúban*, Pro Pannonia, Pécs, 2001.
- Romsics Ignác: *Magyarország története a XX. században*, Budapest, Osiris Kiadó, 2010.
- Vargyai Gyula: *Magyarország a második világháborúban, Összeomlástól összeomlásig*, Korona Kiadó, Budapest, 2001.
- Veress, Laura-Louise: *Clear the line, Hungary's Struggle to Leave the Axis During the Second World War*, Prospero Publications, Cleveland, Ohio, 1995.
- Weinberg, Gerhard L.: *A World at Arms, A global history of World War II*, Cambridge University Press, 1994.

Tanulmányok

- Borhi László: Nagyhatalmi játszmák, Hírszerzés és félrevezetés, A szövetségesek és a német megszállás, 1943–1944. *Rubicon*, 2014 (24. évf.), 3. sz. 48–55.
- Gosztonyi Péter: *Magyarország a második világháborúban*, I. kötet, Tanulmányok és riportok Magyarország második világháborús szerepéről, München, HERP, 1984.
- Joó András: A magyar béketapogatózások és a Szovjetunió várható térnyerése 1943–1944-ben. *Tudományos közlemények*, 2012, 28. sz. 85–94.
- Juhász Gyula: Külpolitikai koncepciók Magyarországon 1943-ban, in: (szerk.: L. Nagy Zsuzsa, Burucs Kornélia) *Kiütérés, 1943*, Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1989.
- Juhász Gyula: Magyarország nemzetközi helyzete és a magyar nemzeti élet, 1938–1944. *Magyar tudomány*, 1986 (31. évf.), 2. sz. 89–104.

JEGYZETEK

- 1 Kállay így emlékszik vissza Veress kiküldésével kapcsolatos körülményekre: „Ezzel szemben, 4 *mihelyt mód nyílt rá, örömmel ragadtam meg az alkalmat, hogy a Frey által elkezdett politikai kapcsolatot egy hivatásos diplomata kiküldésével 5 kiszélesítem. Tekintve törökországi különös helyzetünket, hogy tudniillik ottani követünkre nem bízhattam a dolgot, felváltása pedig a máshol már ismertetett okoknál fogva a németek miatt 6 nem volt ajánlatos, másvalakit kellett odaküldenem, ez azonban nem lehetett magas rangú 7 diplomata, mert az feltűnt volna a németeknek, de Vörösmarty követ is magyarázatot kérhetett volna. 8 Így esett a választásunk a Külügyminisztérium sajtóosztályához beosztott fiatal diplomatára, Veress Lászlóra, aki mint a kormány kiküldöttje éppen a szmirnai árumintavásárra készült, és jó angol összeköttetésekkel is rendelkezett.” Ld. Kállay Miklós: Magyarország miniszterelnöke voltam, 1942–1944, Egy nemzet küzdelme a második világháborúban, II. kötet, Európa História, Budapest, 1991. 129.*
- 2 Bokor Péter: Végjáték a Duna mentén: Interjúk egy filmsorozathoz, RTV Minerva, Budapest, 1982. 56.
- 3 Kovács Imre: Magyarország megszállása, Katalizátor Innovációs Iroda, Budapest, 1990. 18.
- 4 Bokor Péter: Végjáték a Duna mentén: Interjúk egy filmsorozathoz, RTV Minerva, Budapest, 1982. 56.
- 5 Magyarország és a második világháború: Titkos diplomáciai okmányok a háború előzményeihez és történetéhez, Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1959. 421.
- 6 Juhász Gyula: Magyarország külpolitikája, 1919–1945, Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1988. 352.
- 7 Kovács Imre: Magyarország megszállása, Katalizátor Innovációs Iroda, Budapest, 1990. 18.
- 8 A kockázat vállalással kapcsolatban a magyar kormányt a szociáldemokraták vezetői, illetve a zsidóság vezetői megkérték, ne provokálják semmivel a németeket, mert félnek bármilyen megtorlástól. Emiatt a szociáldemokraták nem hajlandók semmilyen lépést tenni; „Ahányszor Szakasits [szociáldemokrata vezető] megjelenik Szegedy-Masszáknál a heti „eligazításért”, állandóan a németek provokálása ellen beszél. Dálnoki Veress szerint a szocdemek meg vannak győződve arról, hogy az angolszászok az ő számukra nyerik meg a háborút, ezért nem akarnak semmit sem kockáztatni, hiszen a háború után az angolok segítségével ugyan kormányra jutnak.” Ld. Pálóczi-Horváth György tanulmánya az angol

- titkosszolgálatról, ÁBTL 3.2.5. O-8-028. 133.
- 9 Pálóczi-Horváth György tanulmánya az angol titkosszolgálatról, ÁBTL 3.2.5. O-8-028. 133.
- 10 Kovács Imre: Magyarország megszállása, Katalizátor Innovációs Iroda, Budapest, 1990. 18.
- 11 Juhász Gyula: Magyarország külpolitikája, 1919–1945, Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1988. 352.
- 12 Pálóczi-Horváth György tanulmánya az angol titkosszolgálatról, ÁBTL 3.2.5. O-8-028. 134.
- 13 Ezzel párhuzamosan megjelent egy cikk a Times keretei között, ami Kállay véleménye szerint a teljes diszkréció hiányát mutatja, és egyértelműen a német reakció kiprovokálása volt a célja: „Egybevágott ezzel a Times-nak egy cikke is, amelyben az volt olvasható, hogy nagyot tévednek azok az országok, köztük Magyarország is, amelyek azt hiszik, hogy sikerrel járhatnak, ha megkésesten, az utolsó pillanatban próbálnak menekülni a süllyedő hajóról.” Ld. Kállay Miklós: Magyarország miniszterelnöke voltam, 1942–1944, Egy nemzet küzdelme a második világháborúban, II. kötet, Európa História, Budapest, 1991. 127.
- 14 Attól, hogy katonatisztek tárgyaljanak egy civillel, Szombathelyi Ferenc is teljesen elzárkózott Kállay szerint: „[...] kénytelen voltam meghajolni a Vezérkar főnökének álláspontja előtt, aki megmondta, hogy az angolok által kijelölt partnerrel ők nem hajlandók tárgyalni. Min katona el nem tudja képzelni, hogy miről tárgyalnának vezérkari tisztiek egy dezertált, otthon alig ismert személylyel. Stratégiáról? Taktikáról? Kooperációról? Felvonulásról? Egyáltalán miféle katonai kérdésekről?” Ld. Kállay Miklós: Magyarország miniszterelnöke voltam, 1942–1944, Egy nemzet küzdelme a második világháborúban, II. kötet, Európa História, Budapest, 1991. 128–129.
- 15 Ullein-Reviczky Antal 1942 őszén javasolta Szombathelyi Ferenc vezérkari főnöknek, hogy katonai vonalon vegye fel a kapcsolatot az angol hadvezetőséggel, mivel a politikai kiküldöttek nem jártak sikerrel, és az angolok csak katonákkal hajlandók szóba állni. Ez lényegében Isztambulon keresztül valósult volna meg. Szombathelyi, bár felismerte a lehetőség súlyát, félt attól, hogy a németek tudtára juthat egy ilyen akció. Emellett gondot jelentett a kapcsolat felvételére alkalmas személyt megtalálni, végül 1943 tavaszán indulásra készen állt a megfelelő ember Tömösy Jenő alezredes személyében. Ld. Dombrády Lóránd: Hadsereg és politika Magyarországon, 1938–1944, Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1986. 312.
- 16 Czettler Antal: A mi kis élethalál kérdéseink, A magyar külpolitika a hadba lépéstől a német megszállásig, Magvető Könyvkiadó, Budapest, 2000. 326.
- 17 Dombrády Lóránd: Hadsereg és politika Magyarországon, 1938–1944, Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1986. 312.
- 18 Kállay Miklós: Magyarország miniszterelnöke voltam, 1942–1944, Egy nemzet küzdelme a második világháborúban, II. kötet, Európa História, Budapest, 1991. 128.
- 19 Illetve, hogy két nagy etnikai tömböt fognak létesíteni, a germán és szláv részt. Ld. Kovács Imre: Magyarország megszállása, Katalizátor Innovációs Iroda, Budapest, 1990. 19.
- 20 Uo. 18–19.
- 21 Uo. 20.
- 22 Juhász Gyula: Magyarország külpolitikája, 1919–1945, Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1988. 353.
- 23 Czettler Antal: A mi kis élethalál kérdéseink, A magyar külpolitika a hadba lépéstől a német megszállásig, Magvető Könyvkiadó, Budapest, 2000. 325.
- 24 Juhász Gyula: Magyarország külpolitikája, 1919–1945, Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1988. 353.
- 25 Pálóczi-Horváth György tanulmánya az angol titkosszolgálatról, ÁBTL 3.2.5. O-8-028. 134.
- 26 Czettler Antal: A mi kis élethalál kérdéseink, A magyar külpolitika a hadba lépéstől a német megszállásig, Magvető Könyvkiadó, Budapest, 2000. 326.
- 27 Veress ajánlatának szövege angolul: „Hungary renewed her undertaking that if the Western Allies reached the frontiers of Hungary she would in no case oppose them, but would turn against Germany to the extent of placing her airports and transport system at the disposal of the Allies. She would accept the guidance and instruction of the Allies, and although at the moment no General Staff officer was available, she would establish wireless contact and provide information.” Ld. Macartney, C. A.: October fifteenth, A History of modern Hungary, at the University Press, Edinburgh, 1957. 176.
- 28 Vargyai Gyula: Magyarország a második világháborúban, Összeomlástól összeomlásig, Korona Kiadó, Budapest, 2001. 285.
- 29 „[...] közölték a szövetségesek megbízottjával, Sterndale-Bennett brit tanácsossal Magyarországnak az a készségét, hogy az 1943 márciusában közölt és fenébb ismertetett formula alapján megadja magát a szövetségeseknek (ami lényegében megfelelt a feltétlen megadás követelményeinek); ez azonban csak akkor következik be, amikor az angol-amerikai csapatok elértek az ország határára. Megbízottaink felkérték a szövetségesek képviselőjét, hogy közlésünket továbbítsa az angol és az amerikai kormányokhoz, azzal az óhajunkkal, hogy 1. fogadják el mint Magyarország kapitulációjának előzetes bejelentését, és 2. közzéadják előzetes feltételeiket.” Ld. Kállay Miklós: Magyarország miniszterelnöke voltam, 1942–1944, Egy nemzet küzdelme a második világháborúban, II. kötet, Európa História, Budapest, 1991. 129. Illetve „Magyarország újból megismétli korábbi nyilatkozatát; ha a nyugati szövetségesek elérik határait, a magyar hadsereg nem fog ellenállni; a repülőtereket és a közlekedési hálózatot rendelkezésükre bocsátják, és

- mindenben az utasításaik szerint fognak eljárni.*” Ld. Kovács Imre: Magyarország megszállása, Katalizátor Innovációs Iroda, Budapest, 1990. 20.
- 30 Juhász Gyula: Magyarország külpolitikája, 1919–1945, Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1988. 353.
- 31 Pálóczi-Horváth György tanulmánya az angol titkosszolgálatról, ÁBTL 3.2.5. O-8-028. 134–135.
- 32 Sterndale Bennett elismerte hivatalos küldöttné Veress Lászlót. Ld. Cornelius, Deborah S.: Kutyaszorítóban: Magyarország és a II. világháború, Rubicon-könyvek, Budapest, 2015. 294.
- 33 Kállay Miklós visszaemlékezései szerint a találkozársra augusztus 17-én került sor. Vargyai Gyula szerint augusztus 19-én.
- 34 Veress, Laura-Louise: Clear the line, Hungary’s Struggle to Leave the Axis During the Second World War, Prospero Publications, Cleveland, Ohio, 1995. 130.
- 35 Juhász Gyula: Magyarország külpolitikája, 1919–1945, Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1988. 353.
- 36 Vargyai Gyula: Magyarország a második világháborúban, Összeomlástól összeomlásig, Korona Kiadó, Budapest, 2001. 285.
- 37 Például, hogy Magyarország szeretné, ha Magyarország megszállásában nem vennének részt az utódállamok csapatai, vagy hogy ne bombázzanak magyar területeket. Ld. Bokor Péter: Végjáték a Duna mentén: Interjúk egy filmsorozathoz, RTV Minerva, Budapest, 1982. 58.
- 38 Cornelius, Deborah S.: Kutyaszorítóban: Magyarország és a II. világháború, Rubicon-könyvek, Budapest, 2015. 294.
- 39 Kovács Imre: Magyarország megszállása, Katalizátor Innovációs Iroda, Budapest, 1990. 20.
- 40 Eckhardt Tibor: Visszaemlékezések, 1941–1943, L’Harmattan, Budapest, 2008. 388.
- 41 Uo. 388.
- 42 Olaszország háborúból való kiválása kiváló alkalmat nyújtott a magyar kiugrásra nézve, de a kormány csak akkor tartotta kivitelezhetőnek, ha az angol–amerikai csapatok elérik az ország határait. Pedig a meglepett németek nem voltak felkészülve a magyar kiugrás elhárítására. Győri Szabó Róbert: A magyar külpolitika története 1848-tól napjainkig, Helikon, Budapest, 2011. 129.
- 43 Cornelius, Deborah S.: Kutyaszorítóban: Magyarország és a II. világháború, Rubicon-könyvek, Budapest, 2015. 294.
- 44 Ugyanis kezdetben az angol és amerikai külügyminisztérium egyetértett azzal kapcsolatban, hogy Olaszország kiugrásra egyfajta láncreakciót fog eredményezni a német csapatok országok tekintetében. Ld. Páva István: Jelentések a Harmadik Birodalomból: A magyar diplomácia a második világháborúban, Pro Pannonia, Pécs, 2001. 90.
- 45 De az állásfoglalásban hozzátették: „Magyarország kétségtelenül tudja, hogy kapitulációja a németek az ország inváziójával felelnének, s mi a jelen körülmények között semmiféle segítséget nem tudunk neki nyújtani. Tehát a kapituláció nem valószínű” Ld. Juhász Gyula: Magyarország külpolitikája, 1919–1945, Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1988. 353.
- 46 Az olasz kiugrással párhuzamosan kezdett mozgolódni Románia, Szlovákia és Finnország. Kállay Miklós ekkor odáig is elment, hogy egyes befolyásos politikusok segítségével a román ellenzék vezérével, név szerint Brătianuval is kapcsolatba lépett. Felajánlotta neki a lehetőséget egy magyar–román közös fellépésre, de a tárgyalás eredménytelen maradt. Ld. Gosztonyi Péter: Magyarország a második világháborúban, I. kötet, Tanulmányok és riportok Magyarország második világháborús szerepéről, München, HERP, 1984. 113.
- 47 Juhász Gyula: Magyarország külpolitikája, 1919–1945, Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1988. 353–354.
- 48 Vargyai Gyula: Magyarország a második világháborúban, Összeomlástól összeomlásig, Korona Kiadó, Budapest, 2001. 285–286.
- 49 Juhász Gyula emellett azt is kiemeli, hogy Szovjetunió nem hivatalos úton közölte álláspontját a magyar kormánnyal, mégpedig Honti Ferenc genfi tiszteletbeli konzul által, aki Svájcban kapcsolatba lépett egy szovjet közvetítővel. A szovjet álláspont szerint: a szövetségesek első feladata Németország katonai hatalmának megtörése. A békekonferencián közös megoldást fognak találni, de a Szovjetunió álláspontjában a békekonferencián ragaszkodni fog az 1941-es határaihoz, viszont a Kárpát-medencét nem tekintik nemzeti problémának, annak megítélése a magyar magatartástól függ. Szovjetunió nem akar hegemoniát Európában, de az Európát érintő kérdésekben szót kér, illetve a nemzetiségi elvet szeretné érvényesíteni a különböző területi kérdésekben. Magyarország szempontjából fontos, hogy Magyarország vonja vissza csapatait Szovjetunió területéről, mert annak ellenkezőjét a szovjet kormány ellenséges lépésnek tekinti. Szüntessen meg minden együttműködést a németekkel, illetve a szövetségesek elleni propagandát, a „döntő” lépést pedig az angol–amerikai partraszállásnál kéne megtenni. Ld. Juhász Gyula: Magyarország külpolitikája, 1919–1945, Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1988. 354–355.
- 50 Szegedy-Maszák Aladár: Az ember ősszel viszszenéz... : egy volt magyar diplomata emlékirataiból, II. kötet, Európa Könyvkiadó, História Szerkesztősége, Budapest, 1996. 199–200.
- 51 Czettler Antal: A mi kis élethalál kérdéseink, A magyar külpolitika a hadba lépéstől a német megszállásig, Magvető Könyvkiadó, Budapest, 2000. 328–329.

- 52 Veress, Laura-Louise: Clear the line, Hungary's Struggle to Leave the Axis During the Second World War, Prospero Publications, Cleveland, Ohio, 1995. 135.
- 53 A konferencián alapvetően Churchill adta elő elképzeléseit Rooseveltnek a balkáni partraszállásról. Ld. uo. 136.
- 54 Kovács Imre: Magyarország megszállása, Katalizátor Innovációs Iroda, Budapest, 1990. 20.
- 55 Veress, Laura-Louise: Clear the line, Hungary's Struggle to Leave the Axis During the Second World War, Prospero Publications, Cleveland, Ohio, 1995. 135.
- 56 Czettler Antal: A mi kis élethalál kérdéseink, A magyar külpolitika a hadba lépéstől a német megszállásig, Magvető Könyvkiadó, Budapest, 2000. 329.
- 57 Churchill által kifejtett nézet szerint: „*Másfelől viszont nem tanúsítanánk nagy előrelátást, ha effecérelnénk a magyarok átállításából adódó lehetőségeket, és pusztán annak idő előtti kitörését sikerülne elérnünk, amit egy német Gauleiter vagy egy szuper-Quisling-kormány erőszakos beiktatása követne... Ebben az ügyben nem szabad türelmetlenkednünk. Szeretném, ha a helyzet a Balkánon a mainál érettebb állapotban volna, amíhez hozzásegíthetnek a küszöbönálló olaszországi események is, ha azok jóra fordulnak.*” Ld. uo. 329.
- 58 Uo. 329.
- 59 Eden véleménye szerint „*A szovjet kormány láthatóan azt szeretné, ha üzenetünk a feltétlen megadás egyszere megismétlésére szorítkozna. Minthogy azonban a magyar háborús erőfeszítések teljes egészükben a Szovjetunió ellen irányulnak, a szovjet nézeteket is számításba kell vennünk.*” Ld. uo. 329.
- 60 A magyar bejelentést tehát elfogadta Roosevelt és Churchill, mint előzetes magyar kapitulációt. Churchill véleménye látható, hogy nem állt messze Kállay véleményétől. Miután továbbították Moszkvába, „*tudomásulvétel végett közölték az Egyesült Nemzetek többi kormányával is. Mindez 1943. augusztus 17-e és szeptember 9-e között folyt le.*” Ld. Kállay Miklós: Magyarország miniszterelnöke voltam, 1942–1944, Egy nemzet küzdelme a második világháborúban, II. kötet, Európa História, Budapest, 1991. 129–130.
- 61 Cornelius, Deborah S.: Kutyaszorítóban: Magyarország és a II. világháború, Rubicon-könyvek, Budapest, 2015. 295.
- 62 Uo. 295.
- 63 L. Nagy Zsuzsa: Magyarország története, 1918–1945, Történelmi Figyelő Könyvek 3. Debrecen, 1995. 235.
- 64 Kovács Imre: Magyarország megszállása, Katalizátor Innovációs Iroda, Budapest, 1990. 21.
- 65 A jegyzéket az angol fél nem adhatta át, mert hadban álló felek voltak. Ld. uo. 21.
- 66 Cornelius, Deborah S.: Kutyaszorítóban: Magyarország és a II. világháború, Rubicon-könyvek, Budapest, 2015. 295.
- 67 Pálóczi-Horváth György tanulmánya az angol titkosszolgálatról, ÁBTL 3.2.5. O-8-028. 135.
- 68 Joó András: Kállay Miklós külpolitikája, Magyarország és a háborús diplomácia, 1942–1944, Napvilág Kiadó, Budapest, 2008. 57.
- 69 Veress Lászlóval is közölték; csak akkor kelletne volna nyilvánosságra hozni az előzetes fegyverszüneti egyezményt, ha azt a magyarok kifejezetten kérik, hiszen a brit kormány tudta, a magyarok csak adják meg magukat, ha reális esélyt lát arra a magyar kormány, hogy egy német invázió esetén védelmet kap a szövetségesektől. Az azonnali megadás nem szolgálná a szövetségesek érdekeit, mert Magyarország német megszállásához és egy bábkormány hatalomra juttatásához vezetne. Ld. Borhi László: Nagyhatalmi játszmák, Hírszerzés és félrevezetés, a Szövetségesek és a német megszállás, 1943–1944, in: Rubicon, 24. évf. (2014) 3. 50.
- 70 Holott a magyar politikai vezető réteg tudta, hogy a magyar honvédség egyáltalán nincs felkészítve a német csapatokkal való szembefordulásra. Ld. Dombrády Lóránd: Hadsereg és politika Magyarországon, 1938–1944, Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1986. 337.
- 71 Cornelius, Deborah S.: Kutyaszorítóban: Magyarország és a II. világháború, Rubicon-könyvek, Budapest, 2015. 295.
- 72 A rádiókapcsolat létesítésére és fenntartására az SOE szervezetet bízta meg az angol kormány. Ld. Pálóczi-Horváth György tanulmánya az angol titkosszolgálatról, ÁBTL 3.2.5. O-8-028. 135.
- 73 Macartney, C. A.: October fifteenth, A History of modern Hungary, at the University Press, Edinburgh, 1957. 185.
- 74 Eckhardt Tibor: Visszaemlékezések, 1941–1943, L'Harmattan, Budapest, 2008. 388.
- 75 Veress, Laura-Louise: Clear the line, Hungary's Struggle to Leave the Axis During the Second World War, Prospero Publications, Cleveland, Ohio, 1995. 150.
- 76 Pálóczi-Horváth György tanulmánya az angol titkosszolgálatról, ÁBTL 3.2.5. O-8-028. 136.
- 77 Uo. 136.
- 78 Horthy kapcsán érdekesen nyilatkozik Pálóczi-Horváth György tanulmányában Veress László, miszerint „*Ami Horthy kormányzót illeti, ő egy részeges és igen befolyásolható ember, és az van rá hatással, akivel legutóljára beszélt. Horthy a legtöbb hangulatában helyeselné a megadást és ilyen irányu megjegyzéseket többször tett Kállay előtt. Beavatni a dologba azonban nem merték, mert bármely pillanatban elszólhatná magát. Kállay bízik abban, hogy amint a dolog előrehaladott állapotban van és a siker biztosítva látszik,*

- akkor Horthy száz százalékban helyeselni fogja az ügyet.” Ld. uo. 137. Valószínűleg nem véletlen állította ezt Veress, hiszen más tekintetben elfogadhatatlan lett volna, ha az ügy mögött nem áll Magyarország kormányzója érthető okok miatt.
- 79 Uo. 137–138.
- 80 Vargyai Gyula: Magyarország a második világháborúban, Összeomlástól összeomlásig, Korona Kiadó, Budapest, 2001. 287.
- 81 Kállay Miklós: Magyarország miniszterelnöke voltam, 1942–1944, Egy nemzet küzdelme a második világháborúban, II. kötet, Európa História, Budapest, 1991. 130.
- 82 Czettler Antal: A mi kis élethalál kérdéseink, A magyar külpolitika a hadba lépéstől a német megszállásig, Magvető Könyvkiadó, Budapest, 2000. 333.
- 83 Veress, Laura-Louise: Clear the line, Hungary's Struggle to Leave the Axis During the Second World War, Prospero Publications, Cleveland, Ohio, 1995. 162.
- 84 Czettler Antal: A mi kis élethalál kérdéseink, A magyar külpolitika a hadba lépéstől a német megszállásig, Magvető Könyvkiadó, Budapest, 2000. 330.
- 85 Magyarország és a második világháború: Titkos diplomáciai okmányok a háború előzményeihez és történetéhez. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1959. 396.
- 86 Czettler Antal: A mi kis élethalál kérdéseink, A magyar külpolitika a hadba lépéstől a német megszállásig, Magvető Könyvkiadó, Budapest, 2000. 332.
- 87 Macartney, C. A.: October fifteenth, A History of modern Hungary, at the University Press, Edinburgh, 1957. 185–186.
- 88 Cornelius, Deborah S.: Kutyaszorítóban: Magyarország és a II. világháború, Rubicon-könyvek, Budapest, 2015. 295.
- 89 Szegedy-Maszák Aladár a legfontosabbnak azt tartotta, hogy ha a magyar kezdeményezés végre túllépett „a szabotázs- és hírszerző bürokrácián, egészen egyfajta kormányközi megállapodásig, akkor saját politikai hitelünk és szavahihetőségünk csorbitása nélkül nem visszakozhatunk.” Ld. Cornelius, Deborah S.: Kutyaszorítóban: Magyarország és a II. világháború, Rubicon-könyvek, Budapest, 2015. 295–296.
- 90 Czettler Antal: A mi kis élethalál kérdéseink, A magyar külpolitika a hadba lépéstől a német megszállásig, Magvető Könyvkiadó, Budapest, 2000. 332.
- 91 Uo. 332.
- 92 Cornelius, Deborah S.: Kutyaszorítóban: Magyarország és a II. világháború, Rubicon-könyvek, Budapest, 2015. 296.
- 93 Czettler Antal: A mi kis élethalál kérdéseink, A magyar külpolitika a hadba lépéstől a német megszállásig, Magvető Könyvkiadó, Budapest, 2000. 332–333.
- 94 Macartney, C. A.: October fifteenth, A History of modern Hungary, at the University Press, Edinburgh, 1957. 186.
- 95 „Ajánlatunk a lényegét tekintve feltétel nélküli megadást jelentett, az angolok így is értelmezték. Mi azonban nem teljesen. [...] Szó lehet tehát minden feltétel elfogadásáról, ami gyakorlatilag ugyanaz, mint a feltétel nélküli megadás, elvileg azonban még és föld közöttük a különbség. Az angoloknak természetesen ragaszkodniuk kellett a feltétlen kapitulációhoz, hiszen ez általános elvű lett.” Ld. Kállay Miklós: Magyarország miniszterelnöke voltam, 1942–1944, Egy nemzet küzdelme a második világháborúban, II. kötet, Európa História, Budapest, 1991. 131.
- 96 Cornelius, Deborah S.: Kutyaszorítóban: Magyarország és a II. világháború, Rubicon-könyvek, Budapest, 2015. 296.
- 97 Bokor Péter: Végjáték a Duna mentén: Interjúk egy filmsorozathoz, RTV Minerva, Budapest, 1982. 64.
- 98 Például hivatalos, precíz adatok a katonai helyzetéről, a Balkán felé irányuló német csapatmozdulatokról, az angol ejtőernyős misszió fogadásáról, Titóra vonatkozó közlések. Ld. Czettler Antal: A mi kis élethalál kérdéseink, A magyar külpolitika a hadba lépéstől a német megszállásig, Magvető Könyvkiadó, Budapest, 2000. 333–334.
- 99 Pálóczi-Horváth György minden üzenetet, köztük az 1943–1944-es teljes táviratváltások teljes szövegét is, továbbított Moszkvába. Ld. Joó András: A magyar béketapogatózások és a Szovjetunió várható tényerése 1943–1944-ben, in: Tudományos közlemények, 2012, 28. sz. 87.
- 100 Pálóczi-Horváth György tanulmánya az angol titkosszolgálatról, ÁBTL 3.2.5. O-8-028, 138-139.
- 101 Borhi László: Nagyhatalmi játszmák, Hírszerzés és félrevezetés, a Szövetségesek és a német megszállás, 1943–1944, in: Rubicon, 24. évf. (2014) 3. sz. 53.
- 102 Október végén csekély létszámú német léghárító alakulatok telepedtek ugyan le Nyugat-Magyarországon, de erről a magyarok a titkos adón keresztül tájékoztatták az angolokat. Ld. Czettler Antal: A mi kis élethalál kérdéseink, A magyar külpolitika a hadba lépéstől a német megszállásig, Magvető Könyvkiadó, Budapest, 2000. 334–335.
- 103 Kállay Miklós: Magyarország miniszterelnöke voltam, 1942–1944, Egy nemzet küzdelme a második világháborúban, II. kötet, Európa História, Budapest, 1991. 132–133.
- 104 Vargyai Gyula: Magyarország a második világháborúban, Összeomlástól összeomlásig, Korona Kiadó, Budapest, 2001. 286.
- 105 Juhász Gyula: Magyarország külpolitikája, 1919–1945, Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1988. 371.
- 106 Páva István: Jelentések a Harmadik Birodalomból: A magyar diplomácia a második világháborúban, Pro Pannonia, Pécs, 2001. 91.
- 107 Czettler Antal: A mi kis élethalál kérdéseink, A magyar külpolitika a hadba lépéstől a német megszállásig, Magvető Könyvkiadó, Budapest, 2000. 335.
- 108 Uo. 335–336.
- 109 Pálóczi-Horváth György, ÁBTL 3.2.5. O-8-028. 139.

- 110 Joó András: Kállay Miklós külpolitikája, Magyarország és a háborús diplomácia, 1942–1944, Napvilág Kiadó, Budapest, 2008. 55.
- 111 Czettel Antal: A mi kis élethalál kérdéseink, A magyar külpolitika a hadba lépéstől a német megszállásig, Magvető Könyvkiadó, Budapest, 2000. 334.
- 112 Dombrády Lóránd: Hadsereg és politika Magyarországon, 1938–1944, Kossuth Könyvkiadó, 1986. 339.
- 113 Joó András: Kállay Miklós külpolitikája, Magyarország és a háborús diplomácia, 1942–1944, Napvilág Kiadó, Budapest, 2008. 55.
- 114 Czettel Antal: A mi kis élethalál kérdéseink, A magyar külpolitika a hadba lépéstől a német megszállásig, Magvető Könyvkiadó, Budapest, 2000. 334.
- 115 Uo. 336–337.
- 116 Juhász Gyula: Külpolitikai koncepciók Magyarországon 1943-ban, in: szerk.: L. Nagy Zsuzsa, Burucs Kornélia: Kiütkezés, 1943, Kossuth Könyvkiadó, 1988. 25.
- 117 Czettel Antal: A mi kis élethalál kérdéseink, A magyar külpolitika a hadba lépéstől a német megszállásig, Magvető Könyvkiadó, Budapest, 2000. 336–337.
- 118 Juhász Gyula: Külpolitikai koncepciók Magyarországon 1943-ban, in: szerk.: L. Nagy Zsuzsa, Burucs Kornélia: Kiütkezés, 1943, Kossuth Könyvkiadó, 1988. 370–371.
- 119 Czettel Antal: A mi kis élethalál kérdéseink, A magyar külpolitika a hadba lépéstől a német megszállásig, Magvető Könyvkiadó, Budapest, 2000. 337–339.
- 120 Győri Szabó Róbert: A magyar külpolitika története 1848-tól napjainkig, Helikon, Budapest, 131.
- 121 Maclean, Fitzroy: Eastern approaches, Penguin Books, London, 1991. 403.
- 122 Magyarország és a második világháború, Titkos diplomáciai okmányok a háború előzményeihez és történetéhez. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1959. 397.
- 123 Borhi László: Nagyhatalmi érdekek hálójában, Az Egyesült Államok és Magyarország kapcsolata a második világháborútól a rendszerváltásig, Osiris Kiadó, 2015. 47.
- 124 Churchill tudta, hogy Sztálin lényegében távol akarja tartani az angolokat Európa keleti felétől, de engedett. De terveket dolgozott ki egy balkáni partraszállásra is, de ehhez nem tudta megnyerni Törökország hozzájárulását. Rooseveltnél pedig minden jel szerint belenyugodott abba, hogy Európa keleti fele szovjet érdekszférába fog tartozni. Ld. Egedy Gergely: Nagy-Britannia története, 1918–1990, Kossuth Kiadó, 80.
- 125 Romsics Ignác: Magyarország története a XX. században, Budapest, Osiris Kiadó, 2010. 260.
- 126 Veress, Laura-Louise: Clear the line, Hungary's Struggle to Leace the Axis During the Second World War, Prospero Publications, Cleveland, Ohio, 1995. 175–176.
- 127 Juhász Gyula: Magyarország nemzetközi helyzete és a magyar nemzeti élet, 1938–1944, in: Magyar tudomány, 31. évf. (1986) 2. sz. 101.
- 128 Borhi László: Nagyhatalmi érdekek hálójában, Az Egyesült Államok és Magyarország kapcsolata a második világháborútól a rendszerváltásig, Osiris Kiadó, Budapest, 2015. 49.
- 129 Győri Szabó Róbert: A magyar külpolitika története 1848-tól napjainkig, Helikon, Budapest, 131.
- 130 Magyarország és a második világháború, Titkos diplomáciai okmányok a háború előzményeihez és történetéhez. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1959. 398.
- 131 Az SOE londoni központjában lehet olvasni, hogy „*Mint Veress közli, nehézségek közepette dolgozik, s szerinte az idő megérett rá, hogy ultimátumban szólítsuk fel a magyar kormányt, hogy feltétel nélküli megadásra vonatkozó ajánlatát erősítse meg. Az a benyomásunk, hogy Veress őszintén jár el velünk szemben, és nem ért egyet az általa képviselt csoport kertelésével.*” Ld. Juhász Gyula: Magyarország külpolitikája, 1919–1945, Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1988. 374–375.
- 132 A fenti okok mellett figyelembe vette, hogy a hadiipar a németeknek kiszolgáltatott állapotban van; bármikor képesek megbénítani a magyar ipari termelést, és ezzel a hadsereg felszerelését. Ld. Dombrády Lóránd: A magyar gazdaság és a hadfelszerelés, 1938–1944, Akadémia Kiadó, Budapest, 1981.
- 133 Dombrády Lóránd: Hadsereg és politika Magyarországon, 1938–1944, Kossuth Könyvkiadó, 1986. 335–336.
- 134 Bokor Péter: Végjáték a Duna mentén: Interjúk egy filmsorozathoz, RTV Minerva, Budapest, 1982. 65–66.
- 135 Juhász Gyula: Magyarország külpolitikája, 1919–1945, Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1988. 383.
- 136 Bokor Péter: Végjáték a Duna mentén: Interjúk egy filmsorozathoz, RTV Minerva, Budapest, 1982. 66.
- 137 Juhász Gyula: Magyarország külpolitikája, 1919–1945, Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1988. 383.
- 138 Weinberg, Gerhard L.: A World at Arms, A global history of World War II, Cambridge University Press, 1994. 469.
- 139 Juhász Gyula: Magyarország külpolitikája, 1919–1945, Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1988. 383.
- 140 Czettel Antal: A mi kis élethalál kérdéseink, A magyar külpolitika a hadba lépéstől a német megszállásig, Magvető Könyvkiadó, Budapest, 2000. 343.
- 141 Juhász Gyula: Magyarország külpolitikája, 1919–1945, Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1988. 384.
- 142 Ld. Berlin, 1942. december 8., in: A Wilhelmstrasse és Magyarország: Német diplomáciai iratok Magyarországról, 1933–1944, Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1968. 704.
- 143 Példának okáért a The Times szinte szóról szóra közölte Halifay Edennek küldött számjeltáviratát, miszerint a magyar hadsereg nem fog ellenállni egy balkáni partraszállás esetén. Ld. Joó András:

- Kállay Miklós külpolitikája, Magyarország és a háborús diplomácia, 1942–1944, Napvilág Kiadó, Budapest, 2008. 62.
- 144 Magyarország a második világháborúban (főszerk. Romsics Ignác), Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 2011. 95.
- 145 „[...] Hitler tovább folytatta támadását Kállay ellen, és azt állította róla, hogy Magyarország „kiugrását” készíti elő. Ennélfogva felmentését kívánja. Erélyesen visszautasítottam, hogy megváljak Kállaytól, és kikértem magamnak hivatalos politikai hatáskörömbe való beavatkozását. [...] Hitler ismét visszatért Kállay személyére, és hangsúlyozta, hogy „a német-magyar barátság érdekében” távoznia kell. Újra csak azt feleltem: „Erre nem látok okot.” Ld. Horthy Miklós: Emlékirataim, Európa História, Budapest, 1990. 270–271.
- 146 Fenyő Miksa: Hitler, Horthy and Hungary: German-Hungarian Relations, 1941-1944, New Haven, Yale Univ. Press, London, 1972. 122.
- 147 Hitler hatvannyolc tárgyalása, 1939–1944, Hitler Adolf tárgyalásai kelet-európai államférfiakkal, II. kötet, Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1983. 81–82.
- 148 Megjegyezném, hogy Hitler gyengepontjára, a zsidóságra terelte a hír elterjesztésének gyanúját. Hitler hatvannyolc tárgyalása, 1939–1944, Hitler Adolf tárgyalásai kelet-európai államférfiakkal, II. kötet, Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1983. 82.
- 149 Bokor Péter: Végjáték a Duna mentén: Interjúk egy filmsorozathoz, RTV Minerva, Budapest, 1982. 51.
- 150 Borhi László: Nagyhatalmi érdekek hálójában, Az Egyesült Államok és Magyarország kapcsolata a második világháborútól a rendszerváltásig, Osiris Kiadó, Budapest, 2015. 33.
- 151 Joó András: Kállay Miklós külpolitikája, Magyarország és a háborús diplomácia, 1942–1944, Napvilág Kiadó, Budapest, 2008. 62.

